Začlenenie hrou

Príručka pre neformálne služby na podporu maloletých detí utečencov a utečeneckých rodín

FOR INCLUSION

unicef

International Child Development Initiatives

Škola Dokorán

Epim
European Programme for Integration and Migration

Poďakovanie

Príručku *Začlenenie hrou* vypracovali Catarina Alves, Anastasiya Burdzina,Giulia Cortellesi, Mariana Palazuelos, Ketevan Sulava a Luisa Tesch z organizácie International Child Development Initiatives (ICDI) v spolupráci so slovenskou mimovládnou organizáciou Škola dokorán – Wide Open School.

Osobitná vďaka patrí Mariane Palazuelos za jej prínos ku grafickej úprave a Miroslavovi Sklenkovi, Petrovi Strážikovi, Miroslavovi Balonovi a Štefanovi Porubskému zo Školy dokorán – Wide Open School, ktorí nám v kľúčových momentoch poskytli spätnú väzbu. Ďakujeme aj slovenským a ukrajinským zamestnancom hračkárnic, ktorí nám porozprávali o svojich skúsenostiach, pocitoch a očakávaniach a prispeli tak k zrodu tejto príručky. Veríme, že bude užitočným, vplyvným a ľahko použiteľným zdrojom, hoci zároveň dúfame, že vojny sa skončia a príručka už nebude potrebná.

Viac informácií o hračkárniciach TOY for Inclusion Play Hubs a o tom, ako pomáhajú deťom migrantov a rodinám, nájdete na adrese www.toy4inclusion.eu.

© ICDI, október 2022

Navrhovaná citácia:
ICDI. (2022). Play for Inclusion: A handbookfor non-formal services supporting young refugee children and families. Leiden: International Child Development Initiatives.

Publikácia tejto príručky je spolufinancovaná zo zdrojov organizácie UNICEF a európskeho programu pre integráciu a migráciu (EPIM). Podpora na vypracovanie tejto príručky neznamená súhlas s obsahom, ktorý vyjadruje výlučne názory autorov, pričom spolufinancujúce subjekty nenesú zodpovednosť za akýkoľvek spôsob využitia informácií, ktoré obsahuje.

Obsah

Časť 1 – Úvod

Prehľad _____ strana 4
Účel a rozsah tejto príručky _____ strana 6
Cieľové publikum _____ strana 7
Ako používať túto príručku _____ strana 8

Časť 2 – Psychologicko-sociálne blaho

Potreby detí sú univerzálne _____ strana 9
Sociálno-ekologický model _____ strana 10
Reakcie na stres _____ strana 11
Nepriaznivá životná situácia _____ strana 12
Hrozby ohrozujúce zdravý vývoj _____ strana 13
Deti potrebujú bezpečnosť, stabilitu a opateru _____ strana 14
Ako zvyšovať odolnosť dieťaťa _____ strana 15
Ako vytvoriť pocit príslušnosti_____ strana 16
Aká dôležitá je rutina _____ strana 18
Ako pomôcť opatrovníkom_____ strana 21
Ako sa starať o pomocníkov_____ strana 24
Ďalšie zdroje _____ strana 25

Obsah

Časť 3 – Neformálne služby v oblasti rozvoja v ranom detstve

Ako neformálne vzdelávanie podporuje sociálne začlenenie detí utečencov a vysídlených detí ____ strana 26
Tri prístupy k vzdelávaniu _____ strana 27
Premostenie domácej a formálnej výučby _____ strana 28
Prierezovosť, flexibilnosť a kontext _____ strana 29
Kvalita neformálneho vzdelávania _____ strana 30
Umenie, hudba a kultúra v neformálnom vzdelávaní _____ strana 31
Neformálne vzdelávanie, interkultúrny dialóg a sociálne začlenenie _____ strana 32
Hračkárnice pre deti utečencov a vysídlené deti a ich prínosy _____ strana 33
Ďalšie zdroje _____ strana 35

Časť 4 – Hra naprieč generáciami a kultúrami

Medzigeneračné vzdelávanie _____ strana 36
Cesta k sociálnemu začleneniu _____ strana 37
Kto sú aktéri v oblasti medzigeneračného vzdelávania? _____ strana 38
Zručnosti a vedomosti facilitátorov medzigeneračného vzdelávania _____ strana 39
Prínosy medzigeneračného vzdelávania _____ strana 40
Ďalšie zdroje _____ strana 41

Odkazy_____ strana 42

Časť 1 – Úvod

Začlenenie hrou – Príručka pre neformálne služby na podporu maloletých detí utečencov a utečeneckých rodín

unicef

International Child Development Initiatives

Škola Dokorán

Epim
European Programme for Integration and Migration

ÚVOD

Prehľad

K aktuálnemu mesiacu (august 2022) utieklo od začiatku ruskej invázie na Ukrajine zo svojich domovov viac ako 13 miliónov ľudí (UNHCR, 2022). Viac než 5 miliónov ušlo do susedných krajín a predpokladá sa, že ďalších 8 miliónov je vnútorne vysídlených na Ukrajine. Viac ako polovicu všetkých utečencov unikajúcich pred vojnou na Ukrajine tvoria deti, ktoré prichádzajú najmä do Poľska, Rumunska, Moldavska, Maďarska, Českej republiky a na Slovensko.

Na celom svete žije viac ako 1 miliarda detí v oblastiach zasiahnutých konfliktom a vysokou mierou násilia.

Najhrozivejšie následky vojny znášajú deti a ženy. Podľa organizácie UNICEF (2022) deti utečencov potrebujú väčšiu ochranu, pretože im hrozí väčšie riziko, že sa stanú obeťou obchodovania s ľuďmi alebo zneužívania. Núdzové situácie so sebou prinášajú množstvo rizík pre maloleté deti a ich rodiny a môžu mať nepriaznivý vplyv na vývoj maloletých detí.

Existuje čoraz viac dôkazov (ISSA 2020) o tom, že kombinácia zlého zdravotného stavu, nepriaznivých skúseností v detstve, toxického stresu, depresie u rodičov a chýbajúceho podnetného prostredia na učenie v ranom detstve spravidla prispievajú k celoživotným zlým výsledkom v oblasti telesného a duševného zdravia a úspešnosti detí. Naopak, bezpečné, podporné, responzívne, podnetné a predvídateľné prostredie môže významne prispieť k odolnosti a lepším výsledkom u každého dieťaťa.

ÚVOD

V mnohých správach sa uvádza, že jednou zo sľubných praktík a prístupov na pomoc maloletým utečencom a ich rodinám je podporovať programy a služby v oblasti vzdelávania a starostlivosti v ranom detstve (VSRD) (Ereki-Stevens, K. a kol. 2022). Najlepší spôsob, ako to dosiahnuť, je rozvíjať ich kapacitu na uspokojovanie potrieb detí z rodín utečencov a žiadateľov o azyl rozširovaním rozsahu služieb, jazykovej podpory a špeciálnej odbornej prípravy pracovnej sily.

V štandardnej aj núdzovej situácii môžu kvalitné základy v ranom detstve zabezpečiť hladký prechod do základnej školy, vyššie šance na dokončenie základného vzdelania a východisko z chudoby a znevýhodneného prostredia. Vďaka svojmu pozitívnemu vplyvu na učebné výsledky, nadobúdanie zručností a výsledky v oblasti zdravia budujú intervencie v oblasti rozvoja v ranom detstve cestu k odstráneniu extrémnej chudoby, ktoré je hlavným cieľom v rámci cieľov udržateľného rozvoja. Takisto je všeobecne známe, že investície do intervencií v oblasti rozvoja v ranom detstve sú efektívnejšie a menej nákladné než investície do nápravných intervencií v budúcnosti (Lynch, R. a kol. 2015).

ÚČEL A ROZSAH TEJTO PRÍRUČKY

Túto príručku vypracovala organizácia International Child Development Initiatives – ICDI na podporu detí utečencov, ktoré zasiahla ruská vojenská inváziа na Ukrajine (2022). Skladá sa z pôvodného materiálu, ktorý vypracovala ICDI, ako aj z upravených existujúcich materiálov, ktoré vypracovali iné organizácie. Táto príručka vznikla v spolupráci so slovenskou mimovládnou organizáciou Škola dokorán – Wide Open School n. o. s finančnou podporou organizácie UNICEF (Slovensko) a európskeho programu pre integráciu a migráciu (EPIM) v rámci programu *TOY for Inclusion* a jeho hračkárnic (Play Hubs).

TOY for Inclusion Play Hubs sú komunitné inkluzívne priestory na neformálne vzdelávanie detí a rodín. Ich cieľom je najmä zapájať maloleté deti (0 až 10 rokov) zo zraniteľných, menšinových skupín, ktoré vyrastajú v ťažkých podmienkach. Hračkárnice sú veľkým prínosom pre deti, ktoré sa v nich môžu zotavovať z traumy, aj pre rodiny, ktorým pomáhajú usadiť sa v hosťujúcej krajine.

V súčasnosti existuje 23 hračkárnic a 3 mobilné hračkárnice v 7 krajinách EÚ.

Na Slovensku sa v roku 2022 v spolupráci s organizáciou UNICEF a v reakcii na utečeneckú krízu otvorilo 6 hračkárnic a jedna mobilná hračkárnica.

Hračkárnice navrhuje, prevádzkuje a monitoruje miestny akčný tím. Tvorí ho skupina zástupcov služieb v oblasti vzdelávania, sociálnych služieb a zdravotníctva a zástupcov miestnych orgánov, kultúrnych organizácií a združení zastupujúcich menšinové skupiny alebo rodičov. Miestny akčný tím predstavuje konkrétne stelesnenie integrácie služieb na miestnej úrovni a zabezpečuje, aby hračkárnica bola jednotným kontaktným miestom v prvej línii pre deti a rodiny.

ÚČEL A ROZSAH TEJTO PRÍRUČKY

Hlavným cieľom tejto príručky je pomáhať odborníkom v oblasti rozvoja v ranom detstve pôsobiacim v hračkárniciach, poskytnúť im praktické nástroje a usmerňovať ich prácu. Všeobecnejšie je určená aj všetkým ostatným odborníkom v oblasti rozvoja v ranom detstve zapojeným do aktivít spočívajúcich v učení sa hrou vo formálnom, neformálnom a informálnom vzdelávacom prostredí. Informácie a materiály v tejto príručke sa zameriavajú na hru, učenie sa a vývoj počas prvých 10 rokov života dieťaťa. Osobitná pozornosť sa venuje aj ich sociálnemu začleneniu a psychologicko-sociálnemu blahu v kontexte núteného vysídlenia v cudzej krajine.

CIEĽOVÉ PUBLIKUM

Cieľom tejto príručky je poskytnúť organizáciám občianskej spoločnosti, pedagógom, pracovníkom v oblasti komunitného rozvoja, mediátorom, odborníkom v oblasti vzdelávania a starostlivosti v ranom detstve a predškolského vzdelávania z praxe, učiteľom, asistentom učiteľov, mimoškolským pracovníkom a dobrovoľníkom, členom miestneho akčného tímu a zamestnancom hračkárnic náležité množstvo teoretických vedomostí, praktických tipov a aktivít. Cieľové publikum môže túto príručku používať samostatne.

Obsah tejto príručky možno uplatniť v akomkoľvek prostredí neformálneho vzdelávania a starostlivosti v ranom detstve, ktoré sa usiluje o podporu učenia hrou, posilňovanie medziodvetvovej spolupráce medzi jednotlivými službami a budovanie užších vzťahov medzi službami a rodinami. Príručka je zameraná na to, ako vytvoriť pútavý, inkluzívny a bezpečný priestor a uskutočňovať včasné intervencie s osobitným zameraním na deti utečencov a migrantov. Všetky odporúčané aktivity sú navrhnuté tak, aby boli vhodné pre deti z každého prostredia a s rôznymi potrebami. Hoci je hračkárnica neformálnym vzdelávacím prostredím, zohráva dôležitú úlohu ako prvok inšpirujúci formálne vzdelávanie podporujúci deti na ceste ku vzdelaniu. Príručka preto obsahuje jednoducho použiteľné a prispôsobiteľné aktivity, ktoré môžu učitelia a asistenti používať vo svojich triedach.

AKO POUŽÍVAŤ TÚTO PRÍRUČKU?

Príručka sa skladá z piatich častí:

1 **Časť 1:**
Prehľad a úvod.

2 **Časť 2:**
Psychologicko-sociálne blaho detí a rodín utečencov.

3 **Časť 3:**
Neformálne služby v oblasti rozvoja v ranom detstve.

4 **Časť 4:**
Hra naprieč generáciami a kultúrami.

5 **Časť 5:**
Karty s aktivitami.

- **Časti 1 až 3** tejto príručky sú určené pre organizácie občianskej spoločnosti, školiteľov, mentorov a odborníkov v oblasti rozvoja v ranom detstve z praxe. Tieto časti obsahujú dôležité teoretické základy o vplyve vojny, vysídlenia a traumy na rozvoj a blaho dieťaťa, koncepciu komunitných priestorov pre deti – hračkárnic, ako aj prehľad neformálnych služieb v oblasti rozvoja v ranom detstve v núdzovej situácii.
- **Časť 4** sa zaoberá prínosmi medzigeneračného vzdelávania pre mladších a starších s osobitným zameraním na sociálne začlenenie.
- **Časť 5** obsahuje ľahko použiteľné, jednoduché aktivity, ktoré možno zorganizovať v hračkárniciach a iných neformálnych a informálnych vzdelávacích prostrediach pre deti, rodičov a ostatných rodinných príslušníkov.

Časť 2 – Psychologicko-sociálne blaho

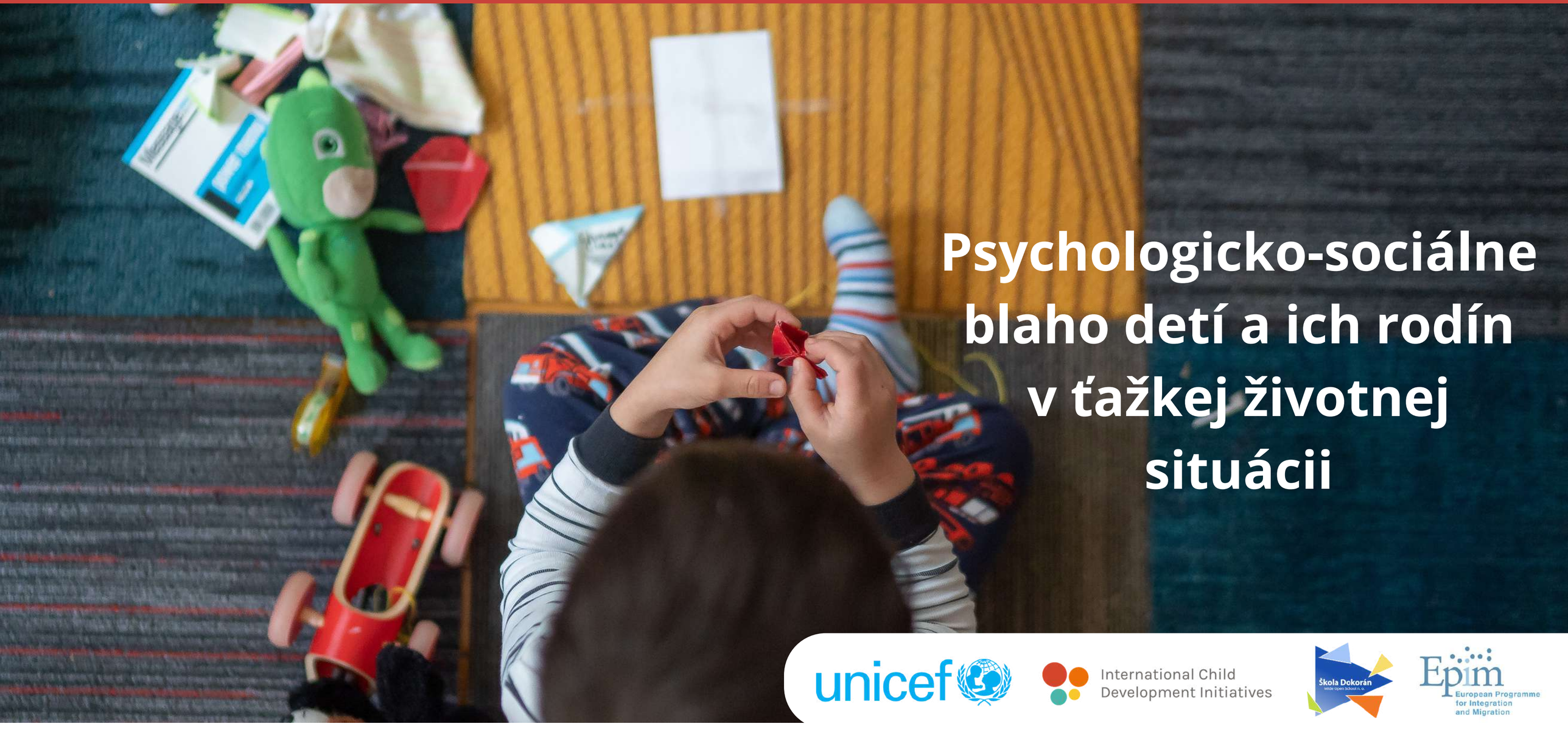

Psychologicko-sociálne blaho detí a ich rodín v ťažkej životnej situácii

unicef

International Child Development Initiatives

Škola Dokorán

Epim European Programme for Integration and Migration

POTREBY DETÍ SÚ UNIVERZÁLNE

Všetky deti majú tie isté kognitívne potreby (ako napríklad nadobúdanie príslušných vedomostí, zručností, hodnôt), emocionálne potreby (ako sú podporné a ochranné vzťahy založené na dôvere), fyzické potreby (ako je bezpečné fyzické prostredie a správna výživa), morálne potreby (ako je spoločensky a kultúrne náležité etické a morálne správanie) a sociálne potreby (ako je rozvoj kultúrnej identity a príslušnosť ku komunite).

Celostný prístup k vývoju dieťaťa sa sústreďuje na túto škálu potrieb a ich prepojenosť (mysle, tela a duše dieťaťa) bez ohľadu na kultúru, pohlavie, vek či sociálno-ekonomický pôvod dieťaťa.

V **Dohovore Organizácie Spojených národov o právach dieťaťa (UNCRC)** sa uvádza, že základné ľudské práva detí tvoria právo na život, právo na rozvoj v maximálnej miere, právo na ochranu pred škodlivými vplyvmi, zneužívaním a využívaním a právo na účasť na rodinnom, kultúrnom a spoločenskom živote v plnej miere.

Ako pristupovať k deťom v rámci celostného prístupu:

- Vytvorte pútavé a vľúdne prostredie.
- Zistite, aké má dieťa záujmy.
- Budujte pevné vzťahy založené na dôvere.
- Kladťe otvorené otázky.

SOCIÁLNO-EKOLOGICKÝ MODEL

Rozvoj a duševné blaho detí závisí od množstva faktorov, ktoré sú navzájom prepojené, ako sú rodina, komunita, sociálno-kultúrne a politické vplyvy, ako aj štruktúry a služby, ktoré ich obklopujú. Sociálno-ekologický model (Bronfenbrenner, 1974) názorne ilustruje túto prepojenosť a jej význam v rámci podpory a ochrany duševného blaha a optimálneho vývoja detí, či už v súvislosti s učením, ochranou, sociálnymi a praktickými potrebami, príslušnosťou a identitou či zotavením sa z krízových udalostí.

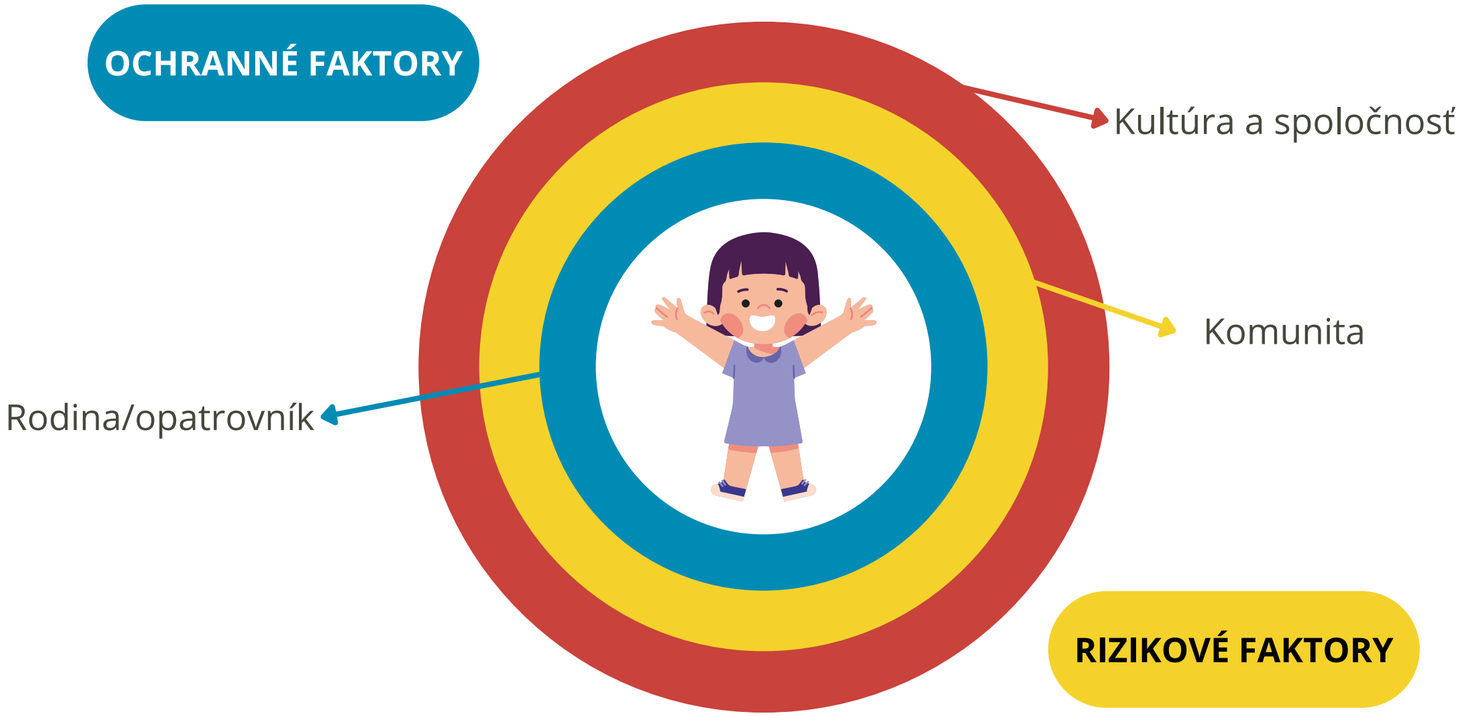

REAKCIE NA STRES

V reakcii na ťažkú životnú situáciu môžu deti utečencov a ich rodiny prežívať rôzne pocity. Môžu prežívať silné emócie, ako je zármutok, hnev či smútok. Môžu mať strach a obavy či nočné mory alebo iné problémy so spánkom. Medzi bežné reakcie patrí aj zmätenosť, nervozita a ochromenosť. Pokiaľ ide o rozsah psychologických reakcií a ich vplyv na fungovanie ľudí, neexistujú žiadne pravidlá.

NETREBA ZABÚDAŤ NA TO, ŽE VŠETKO SÚ TO PRIRODZENÉ REAKCIE NA ABNORMÁLNE SITUÁCIE.

Príklady správania detí v reakcii na stres

Deti od narodenia do 3 rokov	Deti od 3 do 6 rokov	Deti od 6 do 8 rokov
• Dieťa sa stáva podráždené a nepokojné. • Dieťa prestáva reagovať alebo sa utiahne od vonkajších podnetov. • Dieťa sa príliš drží opatrovníka.	• Dieťa sa stáva agresívne a ustráchané. • Dieťa sa vracia k správaniu z minulosti (napr. nočné pomočovanie). • Dieťa sa hrá na násilné udalosti.	• Dieťa sa obviňuje. • Dieťa sa hrá na násilné udalosti. • Dieťa sa uťahuje od spoločnosti.

Zdroj: Early Childhood Development in Emergencies. Integrated programme guide (UNICEF, 2014)

Duševné blaho detí utečencov a ich rodín ovplyvňuje viacero prepojených a prelínajúcich sa interných a externých stresorov. Zatiaľ čo interný stresor (napr. hnev, strach zo zlyhania v úlohe rodiča, hanba, neistota) súvisí s našimi vlastnými pocitmi a očakávaniami, externý faktor (napr. chýbajúci príjem, nedostupnosť služieb, bezdomovectvo) pramení z prostredia a udalostí okolo nás. Schopnosť reagovať na externé stresory a vyrovnávať sa s nimi ovplyvňuje schopnosť vyrovnávať sa s internými stresormi a naopak.

NEPRIAZNIVÁ ŽIVOTNÁ SITUÁCIA

Výzvy, ktorým čelia utečenecké rodiny:

1. ako znovu nájsť svoju silu a schopnosti
2. ako sa uvoľniť a vychutnávať si rodičovstvo aj v náročných podmienkach
3. ako sa starať o deti a o seba (po fyzickej aj psychickej stránke)
4. ako zvládať komplikovanú úlohu rodiča v novom, náročnom prostredí
5. strata a stres – ako sa s nimi vyrovnať

Zdroj: Building bridges – Bridging the gap: Guidebook for kindergarten teachers working in refugee camps (ISSA, 2020)

Nepriaznivá životná situácia, ako je katastrofa či konflikt, ovplyvňuje duševné blaho dieťaťa a môže prehlbovať pocit bezmocnosti a beznádeje, čím dieťaťu bráni chápať svet okolo seba. Dôležitou súčasťou zdravého vývoja je vytvorenie si náležitých stratégií na zvládanie nepriaznivej životnej situácie. Dieťa si túto schopnosť rozvíja s podporou dospelých osôb v jeho živote, ktoré zohrávajú dôležitú úlohu v zmierňovaní reakcií dieťaťa na stres.

Schopnosť dieťaťa vyrovnať sa s nepriaznivou životnou situáciou preto závisí od toho, aké má vyvinuté mechanizmy na jej zvládanie a akú má úroveň vnútornej odolnosti. To ovplyvňuje viacero faktorov, medzi ktoré patrí jeho puto s opatrovníkmi a kvalita služieb a štruktúr, ktoré ho obklopujú.

HROZBY OHROZUJÚCE ZDRAVÝ VÝVOJ

Zdravý vývoj dieťaťa môže ovplyvňovať nadmerná alebo dlhotrvajúca aktivácia stresových reakcií, ako sú reakcie vyvolané následkami postavenia utečenca. Tento toxický stres môže mať škodlivé účinky na učenie, zdravie a správanie dieťaťa.

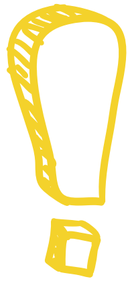

Netreba zabúdať na to, že nepriaznivá životná situácia ovplyvňuje aj opatrovníkov a zasahuje do ich schopnosti zabezpečiť svojim deťom bezpečnosť a stabilitu. Pri práci s deťmi utečencov a utečeneckými rodinami by sme sa mali zameriavať aj na podporu duševného blaha opatrovníkov, aby opatrovníci mohli svojim deťom zabezpečiť bezpečnosť, stabilitu a normálne podmienky, ktoré majú zásadný význam pre optimálny vývoj po prekonaní nepriaznivej životnej situácie.

> Prítomnosť stabilného dospelého opatrovníka v núdzových situáciách prospieva duševnému blahu detí a opätovné vytvorenie rutiny posilňuje ich schopnosť vyrovnať sa so situáciou a zotaviť sa z nej.

Zdroj: Guidelines on MHPS in humanitarian settings (WHO, 2018)

Ak chceme deťom pomôcť rozvíjať si odolnosť a podporovať ich vývoj aj v nepriaznivej životnej situácii, všetkým maloletým deťom by sme mali zabezpečiť:

- bezpečnú a stabilnú starostlivosť,
- bezpečný a podporný sociálny systém,
- príležitosti na hranie a skúmanie okolitého prostredia.

DETI POTREBUJÚ BEZPEČNOSŤ, STABILITU A OPATERU

Podľa usmernení WHO k podpore v oblasti duševného zdravia a psychologicko-sociálnej podpore v krízových situáciách v humanitárnom prostredí (Guidelines on MHPS in humanitarian settings, WHO, 2018) efektívne intervenčné stratégie pri deťoch a ich rodinách zmierňujú riziká a posilňujú ochranné faktory a zabezpečujú im bezpečnosť, stabilitu a opateru.

BEZPEČNOSŤ
Miera, do akej je dieťa v bezpečí a nehrozí mu strach ani ujma (fyzická ani psychologická) v rámci jeho vzťahov a fyzického prostredia.

STABILITA
Miera predvídateľnosti a konzistentnosti v jeho sociálnom, emocionálnom a fyzickom prostredí.

OPATERA
Miera, do akej sú rodičia a opatrovníci k dispozícii a schopní napĺňať potreby detí a dospievajúcich citlivým a konzistentným spôsobom.

Služby v oblasti rozvoja v ranom detstve, ako sú hračkárnice, vytvárajú u detí dojem rutiny a účasti.
Tieto služby by sa mali zameriavať na podporu základných zručností prostredníctvom zábavných a tvorivých aktivít a zároveň poskytovať dostatok priestoru na voľnú hru – významný nástroj, ktorý dieťaťu dodáva pocit normality a poriadku.
Tento prístup rozvíja u detí aktívnosť a odolnosť.

„Ako odborníci z praxe sa musíme naučiť uvedomovať si, že každé dieťa a každý opatrovník sú jedineční, a vyhradiť si čas na nadväzovanie vzťahov a porozumenie ich jedinečným potrebám.“

Zdroj: Building bridges – Bridging the gap: Guidebook for kindergarten teachers working in refugee camps (ISSA, 2020)

AKO ZVYŠOVAŤ ODOLNOSŤ DIEŤAŤA

Jedným zo základných spôsobov, ako možno zvyšovať odolnosť dieťaťa, je ponúkať mu aktivity, ktoré podporujú stabilné a pozitívne puto medzi dieťaťom a jeho opatrovníkmi, a aktivity, ktoré rozvíjajú sebaúctu, sebareguláciu a zručnosti dieťaťa potrebné na zvládanie situácií.

ZHODNOTENIE	SEBAÚCTA	AKTIVITY	STRATÉGIE
Všímajte si, či je aktivita pre dieťa problematická a či sa nezapája. Oslovte dieťa, opýtajte sa, čo sa stalo a ako sa cíti. Nabádajte dieťa, aby to ešte skúsilo, a pri tom ho chváľte za jeho snahu.	Spolu s dieťaťom pracujte na jeho sebaúcte. Chválením a povzbudzovaním zvyšujete jeho sebadôveru a zároveň mu umožňujete uvedomovať si svoje vlastné silné stránky. Pripomínajte dieťaťu, aké dôležité je odhodlanie – môžete tak urobiť pomocou príbehov, v ktorých postavy dosiahli úspechy vďaka odhodlaniu.	Vyberajte témy dňa či týždňa súvisiace s odolnosťou a tieto témy začleňujte do aktivít, ktoré práve robíte. Navrhované témy: empatia, vytrvalosť, trpezlivosť, odhodlanie, ambicióznosť, pomoc iným a láskavosť.	Pripomínajte dieťaťu rôzne stratégie, pomocou ktorých zvládne náročné situácie (napríklad poprosiť o pomoc kamaráta). Nezabúdajte mu názorne ukazovať, ako túto stratégiu používať (napríklad požiadajte dieťa o pomoc s organizovaním aktivít a povedzte, aký vďační ste mu za jeho pomoc).

Zdroj: Building bridges – Bridging the gap: Guidebook for kindergarten teachers working in refugee camps (ISSA, 2020)

AKO VYTVORIŤ POCIT PRÍSLUŠNOSTI

Keď sa z človeka stane utečenec, útrapy mu spôsobuje najmä pocit, že „nemá miesto“. Prišiel o tradičné štruktúry každodennej podpory, ako je širšia rodina a komunitná sieť, a zároveň má potrebu fungovať v stabilnom prostredí a patriť do komunity.
Strata štruktúry môže mať vplyv na sebadôveru dieťaťa, pocit prepojenia, ako aj pocit bezpečnosti a nádej. Okrem toho strata alebo odlúčenie so sebou prinášajú neistotu a pocit bezmocnosti.

POCIT PRÍSLUŠNOSTI JE NEVYHNUTNÝ PRE DUŠEVNÉ BLAHO DIEŤAŤA. PODPORUJE ROZVÍJANIE ODOLNOSTI A SOCIÁLNE ZAČLENENIE A ÚČASŤ.

> DETI, KTORÉ BOLI VYSTAVENÉ A STÁLE SÚ VYSTAVENÉ ZNAČNÉMU TOXICKÉMU STRESU, BY MALI PRAVIDELNE NACHÁDZAŤ ÚTECHU A PODPORU ZO STRANY VĽÚDNYCH ZAMESTNANCOV A MALI BY SA ZAPÁJAŤ DO ZAUJÍMAVÝCH A ZÁBAVNÝCH UMELECKÝCH, TVORIVÝCH A VZDELÁVACÍCH AKTIVÍT V SKUPINE ROVESNÍKOV.

Zdroj: Building bridges – Bridging the gap: Guidebook for kindergarten teachers working in refugee camps (ISSA, 2020)

Účasť na prínosných aktivitách a interakcie s ostatnými v priestore vhodnom pre deti zmierňuje stres a prispieva k pocitu príslušnosti.

Vytvorte v priestor, v ktorom sa deti budú cítiť:

- vítané,
- že do tohto priestoru patria,
- že si ich tu vážia.

POCIT PRÍSLUŠNOSTI NEMOŽNO VYVOLAŤ JEDINÝM ČINOM. VYŽADUJE SI TO ČAS A ÚSILIE.

Keď hovoríme o inkluzívnych priestoroch, často tým myslíme vytvorenie priestoru, v ktorom sa viacerí ľudia budú cítiť ako doma. Na to, aby človek niekam zapadol, musí vynaložiť veľa energie. Príslušnosť si naopak môže vyžadovať osobitné úsilie zo strany komunity, no menej energie zo strany jednotlivca.

AKO PODPORIŤ POCIT PRÍSLUŠNOSTI

- Predstavte sa a pristupujte k ľuďom individuálne.
- Buďte pozitívni, nápomocní a komunikatívni.
- Spoznajte jednotlivé rodiny a deti a opatrovníkov oslovujte menom.
- Dodajte priestoru útulnosť.
- Podporujte interakcie – zapájajte celú rodinu, ponúkajte príležitosti na skupinovú prácu, podporujte komunikáciu medzi rodinami.
- Dovoľte deťom, aby svojou prácou a nápadmi formovali prostredie a usmerňovali aktivity.

Zdroj: Building bridges – Bridging the gap: Guidebook for kindergarten teachers working in refugee camps (ISSA, 2020)

Do športových aktivít sa môžu zapojiť deti, ich rodiny aj širšia komunita, čím sa obnovuje pocit príslušnosti a podporuje zotavovanie.

AKÁ DÔLEŽITÁ JE RUTINA

Deťom utečencov nie je vôbec jasné, čo bude s nimi a ich rodinami. Vtedy má rutina zásadný význam. Keď deti robia predvídateľné a známe každodenné aktivity, cítia sa sebavedomejšie a istejšie. Vďaka rozvrhom a rutinám pociťujú väčšiu kontrolu nad svojím prostredím. Konzistentná každodenná rutina s pravidelným časom na jedlo, spánok, hranie sa a aktivity deťom dodáva pocit stability a istoty.

AK CHCEME ZVYŠOVAŤ ODOLNOSŤ DETÍ A PODPOROVAŤ LEPŠIE VÝSLEDKY, JE DÔLEŽITÉ PODPOROVAŤ BEZPEČNÉ, PODNETNÉ, PREDVÍDATEĽNÉ A RESPONZÍVNE PROSTREDIE.

Je kľúčové, aby deti:

- pociťovali kontrolu nad svojím prostredím,
- cítili sa bezpečne, sebaisto a dobre,
- vedeli, čo sa deje a čo sa bude diať,
- poznali danú aktivitu alebo úlohu.

AKO VYTVORIŤ ZRUZUMITEĽNÝ TÝŽDENNÝ ROZVRH

- vytvorte ho spolu s deťmi,
- použite kresby a ikony,
- vypracujte ho vo viacerých jazykoch,
- napíšte ho na magnetickú tabuľu alebo filcový hárok,
- zaveste ho na stenu,
- vytvorte pohyblivé karty na aktivity a pomocou suchého zipsu ich presúvajte v rámci rozvrhu,
- rozvrh každý týždeň aktualizujte,
- zaveďte krabičku, do ktorej môžu deti vkladať nápady na nové aktivity atď.

PRÍKLAD TÝŽDENNÉHO ROZVRHU

pondelok	utorok	streda	štvrtok	piatok	sobota
9:30 pesnička na uvítanie	9:30 pesnička na uvítanie	9:30 pesnička na uvítanie	9:30 pesnička na uvítanie	9:30 pesnička na uvítanie	
	9:45 pohybové cvičenie		9:45 pohybové cvičenie		
14:00 prechádzka		14:00 prechádzka		14:30 piatkový tanec	
	15:30 jazykové bábky		15:30 jazykové bábky		
17:00 pesnička na rozlúčku	17:00 pesnička na rozlúčku	17:00 pesnička na rozlúčku	17:00 pesnička na rozlúčku	17:00 pesnička na rozlúčku	

ŠABLÓNA TÝŽDENNÉHO ROZVRHU

pondelok	utorok	streda	štvrtok	piatok	sobota

AKO POMÔCŤ OPATROVNÍKOM

EMPATIA

Nezabúdajte, že opatrovníci sa sami vyrovnávajú so stresom a môže byť pre nich ťažké plniť svoju úlohu voči deťom. Opatrovníctvo môže byť stresujúce aj za bežných podmienok. Dajte im najavo, že v tom nie sú sami a že ich ťažkosti sú prirodzenou reakciou na výzvy, ktorým čelia.

TRPEZLIVOSŤ

Akceptujte, že niektorí opatrovníci potrebujú čas na vybudovanie dôvery. Z vlastnej iniciatívy sa s opatrovníkmi rozprávajte a prejavujte záujem o nich a ich deti. Raďte im, no nikomu nevnucujte svoj názor.

TRANSPARENTNOSŤ

Vytvorte bezpečný priestor, v ktorom sa rodiny budú môcť stretávať a cítiť, že sú vítané. Zaveďte pravidlá týkajúce sa okrem iného dôvernosti, nezaujatého prístupu a vzájomnej úcty. Rozprávajte vhodným jazykovým a komunikačným štýlom. Dbajte na to, aby ste mali vytýčené jasné a rovnaké hranice vo vzťahu ku všetkým rodinám. Neporovnávajte rodiny a ku všetkým opatrovníkom pristupujte rovnako.

POZITÍVNOSŤ

Používajte pozitívny spôsob vyjadrovania, ktorý rodiny povzbudzuje a nevyvoláva v nich pocit viny. Chváľte ich za ich úsilie a za to, čo robia pre svoje deti. Rozprávajte sa s rodinami o pokroku dieťaťa a chváľte ho. Budú tak hrdé na svoje deti.

BUDOVANIE KOMUNITY

Vymýšľajte zábavné aktivity a podujatia, na ktorých sa rodičia budú môcť stretávať a navzájom sa podporovať.

Zdroj: Building bridges – Bridging the gap: Guidebook for kindergarten teachers working in refugee camps (ISSA, 2020)

AKO POMÔCŤ OPATROVNÍKOM

VŠÍMAVOSŤ

Naučte rodiny cvičenia zamerané na všímavosť, ktoré používate s deťmi.

ZAPÁJANIE

Niektoré rodiny sa môžu cítiť schopnejšie, keď im dáte príležitosť niečo urobiť a prispieť k vašej práci s deťmi. Porozprávajte sa s opatrovníkmi o ich silných stránkach a záujmoch a na základe toho naplánujte aktivity, napríklad ich poproste, aby prišli do škôlky a naučili deti určité zručnosti, rozprávali im príbehy alebo sa s nimi venovali ručným prácam.

Zdroj: Building bridges – Bridging the gap: Guidebook for kindergarten teachers working in refugee camps (ISSA, 2020)

> Ak chcete rodičom z radov utečencov pomôcť zvládať stres a podporovať ich v úlohe rodiča, buďte im k dispozícii a vytvárajte podporné a priateľské prostredie, v ktorom budú mať pocit, že ich niekto vypočuje a že sa môžu porozprávať o svojich obavách, a v ktorom budú mať zároveň príležitosť hrať sa a byť so svojimi deťmi.

Zdroj: Building bridges – Bridging the gap: Guidebook for kindergarten teachers working in refugee camps (ISSA, 2020)

ZHRNUTIE

- Pomáhajte rodičom a opatrovníkom v zásadnej úlohe, ktorú zohrávajú v živote detí. Informujte ich, diskutujte o problémoch a riešte ich spolu s nimi a ich deťmi. Nerozhodujte za nich.
- Počúvajte, buďte trpezliví a nehnevajte sa na deti. Nezabúdajte, že sú mimoriadne emocionálne zraniteľné.
- Nesľubujte priveľa. Povedzte len to, čím ste si istí.
- Deti môžete utešiť objatím a dotykom. Dávajte si však pozor na to, ako ich používate. Aj ten najláskavejší dotyk s najlepším úmyslom ich môže zastrašiť, obťažovať alebo ho môžu vnímať ako agresívny.
- Žiadnym spôsobom nenaznačujte, že skutočnosť, že aj iné deti majú podobné skúsenosti, by mala zmierniť neľahké emócie daného dieťaťa.
- Ak sa stretnete so zanedbávaním alebo zneužívaním, pristupujte k tomu nezaujato.
- Nezabúdajte sa starať sami o seba ako o pomocníka.

Zdroj: MHPS for Families at the US-Mexico Border (UNICEF, 2020).

AKO SA STARAŤ O POMOCNÍKOV

Ak chceme efektívne pomáhať iným, vyžaduje si to úprimnú túžbu pomôcť, empatiu a otvorenosť. Najlepšie pomôžete tak, že dôkladne zvážite psychologicko-sociálny vplyv svojho konania.

10 ZNAKOV STRESU

1. bolesti hlavy, svalové napätie, vyčerpanosť
2. zmeny stravovacích alebo spánkových návykov
3. neschopnosť sústrediť sa
4. sklon k izolácii
5. neschopnosť uvoľniť sa
6. hnev a iné výkyvy nálady
7. nadmerné požívanie alkoholu a drog
8. problémy vo vzťahoch
9. pocit hanby, zlyhania, viny alebo bezmocnosti
10. búšenie srdca, bolesť na hrudi, škrípanie zubami alebo zatínanie zubov.

Zdroj: MHPS for Families at the US-Mexico Border (UNICEF, 2020).

Nie je sebecké uvedomovať si možné znaky stresu a postarať sa o seba. Práve naopak, iba tak zabezpečíte, že aj naďalej budete môcť pomáhať iným.

ZÁKLADNÉ KOMPETENCIE PRE PRÁCU S DEŤMI UTEČENCOV A ICH RODINAMI

- rešpektovanie rozmanitosti v spoločnosti a rešpektovanie iných spôsobov života
- nezaujatosť
- otvorená myseľ
- empatia a porozumenie
- flexibilnosť a prispôsobivosť
- citlivosť (uvedomovanie si potrieb detí aj rodičov) a responzívnosť (konanie na základe tohto uvedomenia)
- podpora pocitu príslušnosti
- nadšenie – angažovanosť a motivácia
- tvorivosť pri hľadaní alternatívnych riešení a prístupov
- vľúdny a láskyplný prístup.

Zdroj: Building bridges – Bridging the gap: Guidebook for kindergarten teachers working in refugee camps (ISSA, 2020)

ĎALŠIE ZDROJE

Viac informácií a ďalšiu inšpiráciu v súvislosti s psychologicko-sociálnym blahom detí utečencov a ich rodín a s tým, ako im pomôcť, nájdete v nasledujúcich dokumentoch a na nasledujúcich webových sídlach.

- Building Bridges: Bridging the Gap – Supporting wellbeing, learning, development and integration of young refugee and migrant children. ISSA, 2020. K dispozícii na tomto odkaze.
- Toxic Stress, Harvard University content guide. K dispozícii na tomto odkaze.
- Guiding tips for refugee parents. KPZ, 2022. K dispozícii na tomto odkaze v angličtine a na tomto odkaze v ukrajinčine.
- Mental Health and Psychosocial Support for Refugees, Asylum Seekers and Migrants on the Move in Europe (usmernenie). WHO, 2020. K dispozícii na tomto odkaze.

Časť 3 – Neformálne služby v oblasti rozvoja v ranom detstve

Úloha a prínosy neformálnych vzdelávacích služieb v oblasti rozvoja v ranom detstve pre sociálne začlenenie detí utečencov a ich rodín

unicef

International Child Development Initiatives

Škola Dokorán wide open school n. o.

Epim European Programme for Integration and Migration

AKO NEFORMÁLNE VZDELÁVANIE PODPORUJE SOCIÁLNE ZAČLENENIE DETÍ UTEČENCOV A VYSÍDLENÝCH DETÍ

Programy neformálneho vzdelávania zohrávajú dôležitú úlohu v prepájaní ľudí, integrácii novoprišelcov a spoločnom vytváraní pocitu príslušnosti ku komunite. Podstatou tejto príručky je úloha neformálneho a informálneho vzdelávania a starostlivosti v ranom detstve, ako aj formálnych prostredí na vzdelávanie a starostlivosť v ranom detstve v živote detí. Hoci treba uznať hodnotu všetkých troch foriem vzdelávania a starostlivosti v ranom detstve a mieru, v akej podporujú duševné blaho detí utečencov, ich rodín a komunity, táto príručka sa zameriava na komunitné učenie a vzdelávanie a starostlivosť v ranom detstve v rámci komunity pre deti utečencov a vysídlené deti.

TRI PRÍSTUPY K VZDELÁVANIU

FORMÁLNE VZDELÁVANIE

Hierarchicky usporiadaný, chronologicky odstupňovaný „školský systém“ od základnej školy po univerzitu, ktorý okrem všeobecného akademického štúdia zahŕňa širokú škálu špecializovaných programov a inštitúcií na technickú a odbornú prípravu s každodennou dochádzkou.

INFORMÁLNE VZDELÁVANIE

Celoživotný proces, v rámci ktorého si každý jednotlivec osvojuje postoje, hodnoty, zručnosti a vedomosti z každodenných skúseností a vzdelávacích vplyvov a zdrojov vo svojom prostredí – od rodiny či od susedov, z práce či z hry, z tržnice, knižnice či masmédií.

NEFORMÁLNE VZDELÁVANIE

Akákoľvek organizovaná vzdelávacia aktivita mimo fungujúceho formálneho systému, ktorej cieľom je slúžiť identifikovateľnému publiku učiacich sa osôb a napĺňať ciele vzdelávania, či už je organizovaná samostatne, alebo ako dôležitá súčasť rozsiahlejšej aktivity.

Smith, M. K. (2002)

TRI PRÍSTUPY K VZDELÁVANIU

Rozdiel medzi týmito tromi prístupmi je prevažne len administratívny. Formálne vzdelávanie súvisí so školami a inštitúciami na odbornú prípravu, neformálne s komunitnými skupinami a inými organizáciami a informálne vzdelávanie zahŕňa všetko ostatné, napríklad interakcie s priateľmi, rodinou a kolegami.

Hoci formálne prostredia poskytujúce vzdelávanie a starostlivosť v ranom detstve, ako sú zariadenia starostlivosti o deti, predškolské zariadenia a škôlky, sú dôležitou súčasťou vývoja dieťaťa, často sa spájajú so scholarizáciou raného detstva so zameraním na akademické zručnosti a vopred stanovenými, normatívnymi výsledkami. Často sú vekovo a kultúrne segregované.

Neformálne a informálne prostredia poskytujúce vzdelávanie a starostlivosť v ranom detstve sú dôležitou súčasťou každej komunity, pretože predstavujú bezpečný priestor na hranie, učenie, interakcie a komunikáciu medzi všetkými členmi komunity.

Neformálne vzdelávacie inštitúcie, ako sú mimovládne organizácie, komunitné centrá alebo športové kluby, umožňujú ľuďom z rôznych spoločenských vrstiev zapájať sa do interaktívnejšieho a neformálnejšieho prostredia v porovnaní s formálnym vzdelávaním, v ktorom je lepšie začlenený prvok socializácie. Neformálne vzdelávanie dokáže fungovať ako katalyzátor a premostenie pre ľudí z rôzneho sociálno-ekonomického a kultúrneho prostredia.

PREMOSTENIE DOMÁCEJ A FORMÁLNEJ VÝUČBY

Keďže v mnohých krajinách je vzdelávanie povinné až od 3. alebo dokonca 6. roku života, maloletým deťom vo všeobecnosti a najmä deťom zo zraniteľného prostredia hrozí marginalizácia a vylúčenie z formálneho vzdelávania.

Výsledkom je, že deti do 6 rokov často trávia celý svoj čas doma s rodičmi a ak sú ich rodičia migranti či utečenci s obmedzenými sociálnymi väzbami, nestabilnými životnými podmienkami a obmedzenou znalosťou miestneho jazyka, tieto maloleté deti budú v porovnaní s ostatnými deťmi v komunite od začiatku v nevýhode. V tejto súvislosti tvoria dostupné a kvalitné neformálne služby v oblasti rozvoja v ranom detstve, ako sú aj hračkárnice, dôležité premostenie domácej a formálnej výučby a kľúčový prvok podporujúci integráciu všetkých detí.

Organizujú sa v nich aktivity založené na hre, ktoré rozvíjajú tvorivosť, zvyšujú sebavedomie, rozvíjajú sociálne, emocionálne a verbálne zručnosti a odkrývajú potenciál každého dieťaťa. To deťom pomáha pri prechode k formálnemu vzdelávaniu. Mimoriadne dôležité je to u detí z rómskych rodín, rodín migrantov a utečencov alebo zo sociálne znevýhodneného prostredia, ktorým hračkárnice venujú osobitnú pozornosť.

Hračkárnice sú flexibilným riešením, ktoré ponúka príležitosti na vzdelávanie všetkým deťom, ktoré sú často vylúčené z formálnych vzdelávacích služieb.

Okrem toho sú neformálne služby v oblasti rozvoja v ranom detstve (a neformálne služby všeobecne) flexibilnejšie a ľahšie prispôsobiteľné než formálne služby. Môžu rýchlo zakročiť s cieľom prispôsobiť aktivity a riešiť výzvy, čo formálne služby často nedokážu.

PRIEREZOVOSŤ, FLEXIBILNOSŤ A KONTEXT

Vďaka svojmu jedinečnému a osvedčenému postaveniu v komunitách sú neformálne služby dôveryhodným zdrojom a podporným systémom pre rodiny, ktoré čelia rôznym výzvam, a môžu byť mimoriadne prínosné pre deti utečencov a vysídlené deti a uľahčovať ich integráciu do tradičného vzdelávania.
Kľúčovými prvkami hračkárnic, ako je medziodvetvová práca v záujme riešenia komplexných problémov, inovatívne a flexibilné riešenia prispôsobené komunitám a rozvoj inkluzívnych, ľahko dostupných služieb, sa môžu inšpirovať mnohé ďalšie neformálne služby.

Hračkárnice

- posúdenie potrieb a včasné odhalenie
- skupinové a individuálne akčné plány
- domáce návštevy
- podpora a školenia pre rodičov a opatrovníkov
- učenie sa hrou pre deti
- prepojenia rôznych sektorov (sociálny sektor, zdravotníctvo a vzdelávanie)
- miesto na stretnutia opatrovníkov a detí (nielen z radov utečencov)
- multidisciplinárna skupina odborníkov

Funkcie neformálneho vzdelávania v rámci podpory začlenenia detí utečencov a vysídlených detí:

- premostenie k formálnemu vzdelávaniu
- boj proti sociálnej segregácii
- akademická a emocionálna podpora
- jazyková podpora
- prekonanie traumy a zvyšovanie odolnosti
- spoznávanie rôznych kultúrnych noriem a prehlbovanie rôznych kultúrnych znalostí
- prevencia radikalizácie a násilia

KVALITA NEFORMÁLNEHO VZDELÁVANIA

Keďže deti trávia 85 % svojho aktívneho času mimo školy a škôlky, neformálne vzdelávanie môže mať obrovský vplyv na ich vývoj. Tento vplyv však nemožno zovšeobecňovať, keďže vo veľkej miere závisí od druhu, kvality a štruktúry aktivity, do ktorej sa deti zapájajú.

Aktivity pre deti a mladých ľudí v rámci neformálneho vzdelávania by mali spĺňať tieto základné kritériá kvality:

- Mali by napĺňať zistené potreby komunity.
- Mali by u detí podporovať aktívnosť.
- Neustále by sa mala aktualizovať ich koncepcia a rámec tak, aby spĺňali stanovený cieľ.
- Mali by byť správne navrhnuté, naplánované a realizované, a to z hľadiska vzdelávania aj organizácie.
- Mal by ich realizovať kompetentný tím facilitátorov.
- Mali by byť inkluzívne a interkultúrne.
- Mali by dodržiavať základné pravidlá v oblasti ochrany zdravia a bezpečnosti.
- Mali by zahŕňať (participatívne) monitorovanie a hodnotenie.

UMENIE, HUDBA A KULTÚRA V NEFORMÁLNOM VZDELÁVANÍ

Umenie a kultúra sú užitočným nástrojom na integráciu migrantov a utečencov, pretože im umožňujú vyjadriť svoje pocity a emócie súvisiace s ich skúsenosťami.

Ak deti stvárňujú svoju traumu vo výtvarných dielach, odborníkom z praxe to umožňuje lepšie pozorumieť potrebám detí a náležite zareagovať.

Odlišné prostredie na vzdelávanie a rozvoj, ako je hračkárnica, dieťaťu umožňuje, aby si vyvinulo tvorivejšie prístupy k učeniu a riešeniu problémov v porovnaní s klasickou triedou.

NEFORMÁLNE VZDELÁVANIE, INTERKULTÚRNY DIALÓG A SOCIÁLNE ZAČLENENIE

Účasť detí utečencov a vysídlených detí na inkluzívnom a interkultúrnom neformálnom vzdelávaní prispieva k lepšiemu sociálnemu začleneniu, pretože deťom dáva príležitosti na vytváranie sietí v rámci širšej komunity.

Neznalosť globálneho prepojenia a komplexnejšieho kultúrneho, sociálneho a politického kontextu, v ktorom žijeme, môže viesť k interkultúrnym nedorozumeniam a konfliktom.
Aktivity v oblasti neformálneho vzdelávania vytvárajú bezpečný, no podnetný priestor, v ktorom sa môže odohrávať učenie, a umožňujú účastníkom rozvíjať si interkultúrne kompetencie a najmä osvojiť si postoje, zručnosti a vedomosti, ktoré s nimi súvisia.

Usmernenia UNESCO k interkultúrnemu vzdelávaniu (2006):

- 1. zásada: Interkultúrne vzdelávanie rešpektuje kultúrnu identitu učiacich sa v tom zmysle, že zabezpečuje kultúrne vhodné a responzívne kvalitné vzdelávanie pre všetkých.
- 2. zásada: Interkultúrne vzdelávanie sprostredkúva všetkým učiacim sa kultúrne vedomosti, postoje a zručnosti nevyhnutné na to, aby sa mohli aktívne a v plnej miere zapájať do spoločnosti.
- 3. zásada: Interkultúrne vzdelávanie sprostredkúva všetkým učiacim sa kultúrne vedomosti, postoje a zručnosti, ktoré im umožňujú prispievať k rešpektu, porozumeniu a solidarite medzi jednotlivcami, etnickými, sociálnymi, kultúrnymi a náboženskými skupinami a národmi.

HRAČKÁRNICE PRE DETI UTEČENCOV A VYSÍDLENÉ DETI A ICH PRÍNOSY

Ťažká fyzická a emocionálna trauma, ktorú zažili deti utečencov a vysídlené deti, si vyžaduje celú škálu tradičných a netradičných vzdelávacích služieb a široké spektrum odborníkov z praxe, ktorí im pomôžu zvládnuť a prežiť súčasnú situáciu.

Uvedomujeme si, že táto obrovská kríza si vyžaduje kooperatívnu humanitárnu reakciu, pokiaľ ide o zabezpečenie vzdelávania v núdzovej situácii, so sprievodnou psychologicko-sociálnou podporou v záujme zvládnutia výziev, ktorým dnes čelia deti utečencov a vysídlené deti.

Neformálne vzdelávanie vychádza zo skutočnosti, že začlenenie je proces vyžadujúci si účasť nových členov spoločnosti aj členov spoločnosti, ktorí už do nej patria. Novoprišelci z radov migrantov vrátane tých, ktorí už v krajine žijú dlhšie, sa musia stať spolutvorcami vo vlastnom živote aj vo svojej novej krajine. To je základným predpokladom udržateľného začlenenia.

Neformálne vzdelávanie v hračkárniciach vytvára podmienky potrebné na to, aby sme spoločnými silami vytvorili takúto novú realitu.

HRAČKÁRNICE PRE DETI UTEČENCOV A VYSÍDLENÉ DETI A ICH PRÍNOSY

Zapájanie detí do tvorivých činností, ktoré sa zakladajú na hre a zábave, no zároveň si vyžadujú, aby deti zapájali svoju tvorivosť a kognitívne schopnosti, je dôležitým aspektom hračkárnic.

Bezpečný priestor hračkárnice deťom dáva možnosť uvoľniť sa a zabávať sa, vďaka čomu si deti zvyšujú sebavedomie a rady sa zapájajú do aktivít.

Okrem toho deti v hračkárnici často sprevádza starší súrodenec alebo rodič, čím sa vytvára skvelý priestor na medzigeneračné vzdelávanie hrou.

PRÍKLADY SLUŽIEB A AKTIVÍT, KTORÉ PONÚKAJÚ HRAČKÁRNICE

- požičovňa hračiek (výpožičná služba)
- čas na hranie
- čítanie s rodičmi a deťmi
- medzigeneračné aktivity
- ručné práce a výroba hračiek
- stretnutia rodičov
- semináre alebo informačné stretnutia pre rodičov v spolupráci s inými komunitnými službami

ĎALŠIE ZDROJE

Viac informácií a ďalšiu inšpiráciu v súvislosti s úlohou a prínosmi neformálnych vzdelávacích služieb v oblasti rozvoja v ranom detstve a s tým, ako prispievajú k sociálnemu začleneniu detí utečencov a ich rodín, nájdete v nasledujúcich dokumentoch a na nasledujúcich webových sídlach.

- The role of non-formal education in migrant children inclusion. SIRIUS Watch (2018). K dispozícii na tomto odkaze.
- Early Childhood Development in Emergencies, Integrated Programme Guide, UNICEF (2018). K dispozícii na tomto odkaze.
- The TOY for Inclusion – Voices of Children – leták s príbehmi, ktoré rozprávajú deti navštevujúce hračkárnice. Vypočujte si, prečo sú hračkárnice z pohľadu detí také dôležité. K dispozícii na tomto odkaze.
- What Works Guide – obsahuje odporúčania pre odborníkov z praxe a miestne orgány o tom, ako čo najlepšie poskytovať vzdelávanie a starostlivosť v ranom detstve v hračkárniciach. K dispozícii na tomto odkaze.

Časť 4 – Hra naprieč generáciami a kultúrami

Medzigeneračné vzdelávanie pre mladších a starších s osobitným zameraním na sociálne začlenenie

unicef

International Child Development Initiatives

Škola Dokorán

Epim
European Programme for Integration and Migration

MEDZIGENERAČNÉ VZDELÁVANIE

„MEDZIGENERAČNÉ VZDELÁVANIE SPOČÍVA V TOM, ŽE RÔZNE VEKOVÉ KATEGÓRIE SA V RÔZNORODÝCH PROSTRIEDIACH UČIA SPOLU, OD SEBA A O SEBE.“

TOY Project

Medzigeneračné vzdelávanie sa zameriava na 3 kľúčové spoločenské problémy

- Prvým je veková segregácia v spoločnostiach, v ktorých sú jednotlivé vekové kategórie často izolované v inštitúciách podľa vekovej kategórie (ako sú predškolské zariadenia a zariadenia opatrovateľskej starostlivosti).
- Druhým je potreba lepšej integrácie jednotlivých vekových kategórií v reakcii na globálne starnutie populácie.
- Tretím je potreba sociálnej súdržnosti a solidarity v kultúrne rozmanitých spoločnostiach.

CESTA K SOCIÁLNEMU ZAČLENENIU

Medzigeneračné vzdelávanie môže prispieť k zmierneniu marginalizácie maloletých detí a starších ľudí, najmä tých, ktorí žijú v ťažkých podmienkach, ako sú migranti, utečenci a Rómovia, čím takisto zmenšuje priepasť medzi jednotlivými spoločenskými skupinami v spoločnosti.
Z doterajšieho výskumu vyplýva, že takéto aktivity odbúravajú stereotypy a všetkým účastníkom sprostredkúvajú hodnoty, ako je solidarita, rešpekt a úcta voči „tým druhým“.

AK BUDEME VYTVÁRAŤ PRÍLEŽITOSTI NA MEDZIGENERAČNÉ VZDELÁVANIE MEDZI DEŤMI A STARŠÍMI DOSPELÝMI Z ROZMANITÉHO SOCIÁLNO-KULTÚRNEHO PROSTREDIA, VYTVORIA SI NOVÉ VEDOMOSTI A PREDSTAVY O „TÝCH DRUHÝCH“, ČO PROSPEJE MLADŠÍM AJ STARŠÍM A PRISPEJE K SOCIÁLNEMU ZAČLENENIU A ICH ÚČASTI V KOMUNITÁCH V ÚLOHE AKTÍVNYCH OBČANOV.

V rámci medzigeneračného vzdelávania možno zorganizovať širokú škálu aktivít.
Príkladmi sú aktivity, v rámci ktorých:

- Starší dospelí čítajú deťom.
- Hrajú sa hry z rôznych kultúr a tradícií a spoločne sa k nim vracajú.
- Spoločne sa venujú hudbe a hrajú na hudobné nástroje z rôznych tradícií.
- Voľne sa hrajú.
- Venujú sa umeleckým aktivitám (maľovanie, kreslenie, divadlo atď.), pri ktorých deti spolupracujú so staršími dospelými na konečnom produkte.
- Pracujú spolu v záhrade či varia.
- Zisťujú, ako sa hranie časom zmenilo (deti sa hrajú staré hry a starší dospelí sa hrajú modernejšie hry).

KTO SÚ AKTÉRI V AKTIVITÁCH MEDZIGENERAČNÉHO VZDELÁVANIA?

Organizovanie aktivít medzigeneračného vzdelávania môže mať rôzne podoby a vyžaduje si rôzne zdroje. Aktivity v rámci programu TOY Programme zahŕňajú tri generácie:

- maloleté deti,
- starších dospelých
- a strednú generáciu, ktorá zodpovedá za sprostredkovanie vzťahu medzi prvými dvomi generáciami.

Strednú generáciu často predstavujú odborníci z praxe alebo dobrovoľníci pracujúci buď v oblasti vzdelávania a starostlivosti v ranom detstve (zariadenia starostlivosti o deti, škôlky, predškolské zariadenia, požičovne hračiek atď.), alebo sociálnej starostlivosti o starších ľudí. V niektorých prípadoch úlohu facilitátorov medzigeneračného vzdelávania preberajú pracovníci komunitného rozvoja zodpovední za blaho a účasť všetkých občanov v danej oblasti. Na to, aby boli aktivity zamerané na medzigeneračné vzdelávanie úspešné, nemusia sa vždy organizovať v inštitucionálnom prostredí, ako sú predškolské zariadenia, školy alebo zariadenia opatrovateľskej starostlivosti.

MEDZIGENERAČNÉ VZDELÁVANIE SA MÔŽE ODOHRÁVAŤ V NEFORMÁLNOM AJ INFORMÁLNOM PROSTREDÍ, AKO SÚ POŽIČOVNE HRAČIEK, IHRISKÁ, KOMUNITNÉ CENTRÁ, UMELECKÉ CENTRÁ ČI PARKY.

ZRUČNOSTI A VEDOMOSTI FACILITÁTOROV MEDZIGENERAČNÉHO VZDELÁVANIA

Na to, aby facilitátori mohli usporiadať udržateľnú a prínosnú aktivitu zameranú na medzigeneračné vzdelávanie, potrebujú osobitné zručnosti a vedomosti, ktoré bez odbornej prípravy nemusia mať.

Medzi kompetencie potrebné na navrhovanie a zorganizovanie aktivity zameranej na medzigeneračné vzdelávanie patria:

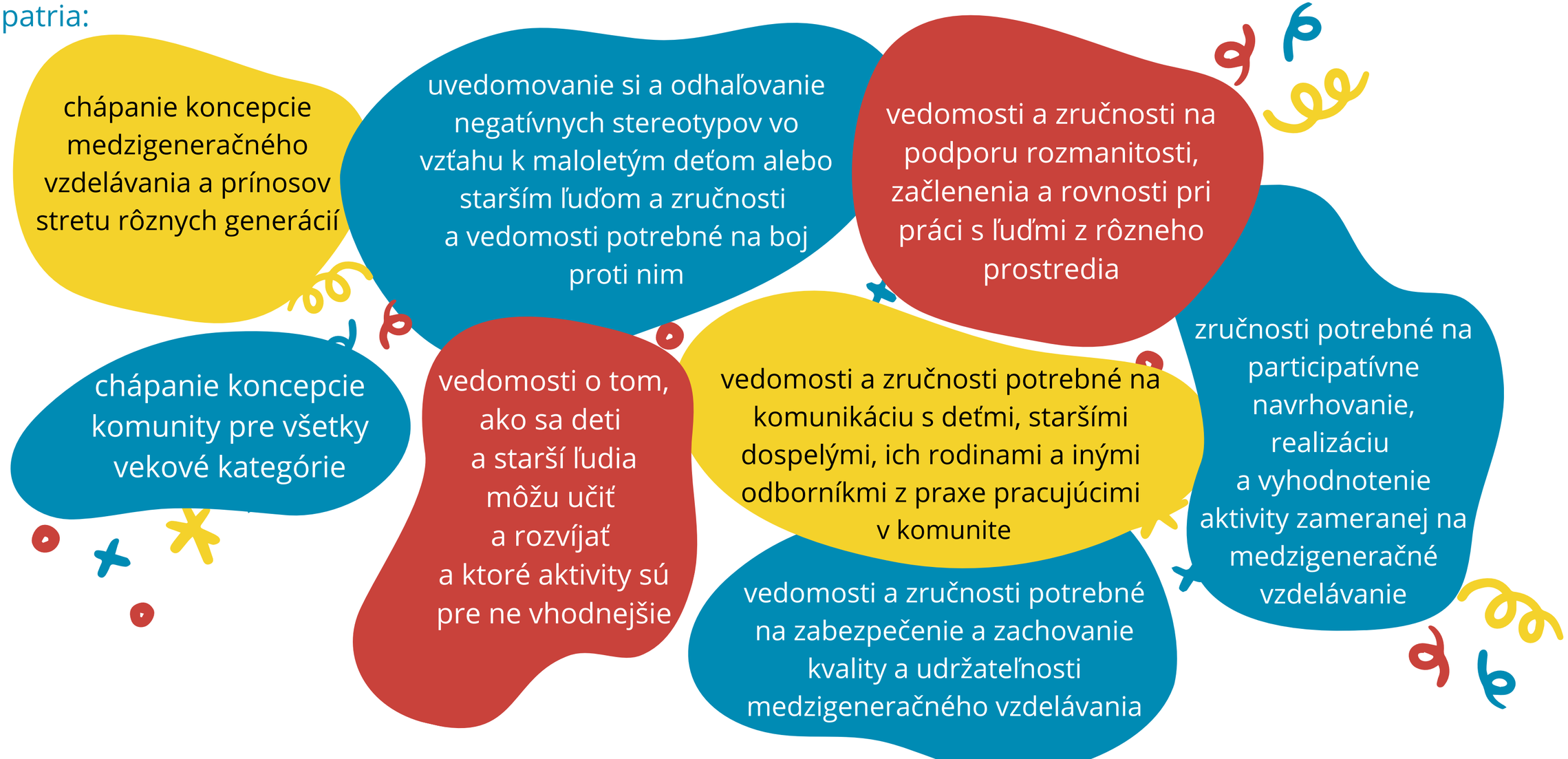

PRÍNOSY MEDZIGENERAČNÉHO VZDELÁVANIA

MALOLETÉ DETI

- Učia sa o tradíciách, strave, miestnej histórii, nadobúdajú nové zručnosti (napr. kuchárske či záhradkárske).
- Nadväzujú úzke vzťahy so staršími ľuďmi, zažívajú pokoj a štruktúru, dostáva sa im viac pozornosti, najmä v prípade rodín, ktoré nemajú dostatok času na deti.
- Učia sa občianske hodnoty a normy, ako je rešpekt, slušnosť, ochota.
- Uvedomujú si starnutie a vnímajú iné kultúry.

STARŠÍ DOSPELÍ

- Cítia sa cenení a užitoční pre spoločnosť, čím si zvyšujú sebaúctu.
- Čerpajú novú energiu.
- Zlepšujú si telesné a duševné zdravie a duševné blaho.
- Učia sa nové zručnosti, napríklad ako čítať malým deťom z kníh.
- Učia sa od detí z migrantského (rodinného) prostredia o tom, ako žijú.

KOMUNITY

Nielenže posilňuje individuálne blaho občanov, ale je prínosné aj pre celú komunitu.

- Občania sa učia nebáť sa nadväzovania spoločenských vzťahov.
- Učia sa vážiť si a rešpektovať jeden druhého.
- Učia sa diskutovať o spoločnom postupe a vyjadriť nesúhlas.
- Odbúravajú sa pritom stereotypy týkajúce sa veku, pohlavia a kultúry.

ĎALŠIE ZDROJE

Viac informácií a ďalšiu inšpiráciu v súvislosti s hrou naprieč generáciami a s tým, ako prispieva k sociálnemu začleneniu, nájdete v nasledujúcich dokumentoch a na nasledujúcich webových sídlach.

- Webové sídlo TOY Project.
- Aktivity TOY in Action.
- TOY Blog.
- Kniha Intergenerational Learning in Practice: Together Old & Young, revidovali Margaret Kernan and Giulia Cortellesi a vydalo vydavateľstvo Routledge.
- Bezplatný online kurz TOY Online Course.
- Tried and True: a Guide to Successful Intergenerational Activities, Generations United and Neighbors Growing Together.
- Intergenerational Activities: Programming Guide, Families Canada.

Odkazy

- Bellis MA, Hughes K, Ford K, Ramos Rodriguez G, Sethi D, Passmore J. (2019). Life course health consequences and associated annual costs of adverse childhood experiences across Europe and North America: a systematic review and meta-analysis. Lancet Public Health https://www.thelancet.com/action/showPdf?pii=S2468-2667%2819%2930145-8
- Bronfenbrenner, U. (1974). Developmental research, public policy, and the ecology of childhood. Child development, 45(1), 1-5.
- Center on the Developing Child, Harvard University. Resilience https://developingchild.harvard.edu/science/key-concepts/resilience/
- Center on the Developing Child, Harvard University. Toxic Stress. https://developingchild.harvard.edu/science/key-concepts/toxic-stress/
- Coombs, P.A., & Ahmed, M. (1974). Attacking rural poverty: How nonformal education can help. Baltimore: John Hopkins University Press.
- Cortellesi, G., Daniel, S., Kernan, M., Trikic, Z., Harpley, J. (2018). TOY for Inclusion Toolkit. https://www.reyn.eu/wp-content/uploads/2018/06/TOY4inclusion_toolkit.pdf
- del Barrio et al. (2016) Together Old & Young: How should we live together? A spotlight on the benefits of contact between the youngest and the oldest citizens in our communities. http://www.toyproject.net/wp-content/uploads/2017/03/TOY-Position-Paper_19October2016_FINAL_Digital-version.pdf
- Ereky-Stevens, K., Siraj, I., Kong, K. (2022). Review of the Research Evidence on Early Childhood Education and Care in Refugee Contexts in Low- and Middle-Income Countries. Department of Education,University of Oxford; School of Educational Studies, Universiti Sains Malaysia https://www.education.ox.ac.uk/wp-content/uploads/2022/02/Review-of-the-Research-Evidence-on-Early-Childhood-Education-and-Care-in-Refugee-Contexts-in-Low-and-Middle-Income-Countries.pdf

Odkazy

- Fordham, P. E. (1993) ‘Informal, non-formal and formal education programmes’ in YMCA George Williams College ICE301 Lifelong Learning Unit 2, London: YMCA George Williams College.
- ISSA Netherlands (2020). Building Bridges – Bridging the Gap: Supporting wellbeing, learning, development and integration of young refugee and migrant children. https://www.issa.nl/content/building-bridges-bridging-gap-supporting-wellbeing-learning-development-and-integration
- ISSA. (2020). Building bridges – Bridging the gap: Guidebook for kindergarten teachers working in refugee camps. https://www.issa.nl/sites/default/files/u672/Guidebook_EN_0.pdf
- Lynch, R., Vaghul, K. (2015). The Benefits and Costs of Investing in Early Childhood Education. Washington Center for Equitable Growth file:///C:/Users/Keti/Downloads/early-childhood-ed-report-web.pdf
- Nurius, P., Green, S., Logan-Greene, P., Borja, S. (2015). Life course pathways of adverse childhood experiences toward adult psychological well-being: A stress process analysis. Child Abuse and Neglect
- OECD. (2018) PISA 2015 Results in Focus https://www.oecd.org/pisa/pisa-2015-results-in-focus.pdf
- Park, Maki, Katsiaficas, C., Mc Hugh, M. (2018). Responding to the ECEC Needs of Children of Refugees and Asylum Seekers in Europe and North America, Washington DC: Migration Policy Institute
- Shonkoff, JP., Levitt, P., Bunge, S., et al. (2015). Supportive relationships and active skill-building strengthen the foundations of resilience. www.developingchild.net

Odkazy

- SIRIUS WATCH (2018). Role of non-formal education in migrant children inclusion: links with schools, https://www.sirius-migrationeducation.org/wp-content/uploads/2018/11/SIRIUS-Watch_Full-report-1.pdf
- Smith, M. K. (2002). Informal, non-formal and formal education: a brief overview of different approaches, The encyclopedia of pedagogy and informal education. [https://infed.org/mobi/informal-non-formal-and-formal-education-a-brief-overview-of-some-different-approaches/
- The TOY Project Consortium. (2013) Intergenerational Learning Involving Young Children and Older People, Leiden: The TOY Project. http://www.toyproject.net/wp-content/uploads/2016/01/TOY-literature_review_FINAL.pdf;
- UN General Assembly, Convention on the Rights of the Child. (1989). United Nations, Treaty Series, vol. 1577, https://www.refworld.org/docid/3ae6b38f0.html
- UNESCO. (2006) UNESCO Guidelines on Intercultural Education. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000147878
- UNHCR. (2022) Operational data portal: Ukraine refugee situation https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine/location?secret=unhcrrestricted
- UNICEF. (2013) Learning Kit Handbook, Module 3 – Fostering Early Childhood Development https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine/location?secret=unhcrrestricted
- UNICEF. (2014). Early childhood development in Emergencies: Integrated programme guide. https://www.unicef.org/media/73736/file/Programme-Guide-ECDiE-2014.pdf.pdf

Odkazy

- UNICEF. (2018). Operational guidelines on community based mental health and psychosocial support in humanitarian settings: Three-tiered support for children and families (field test version). https://www.unicef.org/reports/community-based-mental-health-and-psychosocial-support-guidelines-2019
- UNICEF. (2020). Mental Health and Psychosocial Support for Families at the US-Mexico Border: A guide to caring for the mental health and psychosocial needs of migrant and refugee children and their families. https://www.unicef.org/documents/mental-health-psychosocial-support-families-us-mexico-border
- UNICEF. (2022) Guidance for Protecting Displaced and refugee children in and outside of Ukraine. https://www.unicef.org/emergencies/guidance-protecting-displaced-children-ukraine
- United Nations Children's Fund. (2020). A Generation to Protect: Monitoring violence, exploitation and abuse of children within the SDG framework, UNICEF, New York.
- WHO. (2015). Mental Health and Psychosocial Support for Refugees, Asylum Seekers and Migrants on the Move in Europe: A multi-agency guidance note. https://www.who.int/publications/i/item/mental-health-and-psychosocial-support-for-refugees-asylum-seekers-andmigrants-on-the-move-in-europe